

Valokuva: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto, Virtaranta-kokoelma.

GYÖRGY LAKÓ 1908–1996

Unkarista viime kesänä tullut mustakehyksinen kirje kertoi, että akateemikko, professori György Lakó oli kuollut Budapestissa 15. heinäkuuta 1996. Hän oli syntynyt 26. syyskuuta 1908 ja oli kuollessaan siis 87 vuoden ikäinen.

Akateemikko Lakón 75-vuotispäivän aikoihin 1983 Virittäjässä julkaistiin Mikko Korhosen sisällökäs katsaus juhlijän siihenastiseen elämäntiehen ja toimintaan. Lakón uran tärkeimmät merkkivuodet voidaan tässä kerrata lyhyesti: erilaisten tilapäisten toimien jälkeen 1950–56 Unkarin tiedeakatemian kielitieteen laitoksen johtaja, 1955–73 Miklós Zsrain seuraajana Budapestin yliopiston fennougristiikan varsinainen professori, vuodesta 1970 Unkarin tiedeakatemian

varsinainen jäsen. Tämä tiivistelmä tosin antaa vasta ylimalkaisen käsityksen Lakón elämänikäisestä työstä, jonka arvoa lisää vielä se, että hänen oli toimintansa eri vaiheissa voitettava monenlaisia organisaatiomuutoksista ja yhteiskunnan mullistuksista johtuvia vastuksia. Ulkoisesti usein epäsuotuisissa oloissa Lakó pystyi luomaan runsaan ja korkeatasoisen tuotannon, pääaloina suomalais-ugrialaisten kielten äänne-, muoto- ja sanahistoria sekä tieteenhistorialliset aiheet. Tuon tuotannon varsinaiset huippusaavutukset olivat selkeä ja tarkoin punnittu äännehistorian käsikirja »A magyar hangállomány finnugor előzményei» (1965; täydennettynä myös englanniksi: »Proto-Finno-Ugric sources of the Hungarian pho-

▷

netic stock», 1968) ja kolmiosainen etymologinen sanakirja »A magyar szókinsz finnugor elemei» (Unkarin sanaston suomalais-ugrilaiset ainekset, 1967–78). Jälkimmäinen oli ryhmätyön tulos; Lakó oli päätoimittaja, ja hänen osakseen tuli pitkin matkaa suurin työtaakka samoin kuin vastuu lukuisista pienistä ja suurista ratkaisuisista. Teos on jatkuvasti jokaisen fennougristin joka-aikainen apuneuvo, ja sen merkitystä osoittaa, että sen luomaan pohjaan perustuvat huomattavalta osalta myös unkarin kielen laajat etymologiset sanakirjat (1967–76 ja uutena laitoksena 1992–) ja Károly Rédein johdolla toimitettu uralilaisien kielten etymologinen sanakirja (1988–91).

Ei ole aivan tavallista, että tutkija 75 vuotta täytettyään jatkaa uraansa vireästi vielä monta vuotta. Lakólle tutkimus ja kirjoittaminen olivat olennainen elämänsisältö, eikä hän siitä malttanut luopua ennen kuin se aivan viime vuosina kävi fyysisistä syistä ylivoimaiseksi. Vuoden 1983 jälkeen hän ennätti julkaista muun muassa kolme merkittävää teosta.

Jo aiemmin Lakón tieteenhistorialliset harrastukset olivat johtaneet hänet toimimaan biografina ja julkaisemaan fennougristiikan uranuurtajien János Sajnovicsin ja József Budenzin elämäkerrat. Elämäkertojen riviä jatkoi 1986 hänen kirjoittamansa »Szinnye József» (tiedemiesten pienoiselämäkertojen sarjassa A múlt magyar tudósai). Szinnye elämänvaiheet ja merkityksen hän esittelee suppeasti mutta monipuolisesti. Hyvän historiankirjoituksen tavoin Lakón yhtenä tarkoituksena on ymmärtää Szinnye toimintaa nimenomaan hänen oman aikansa lähtökohdista käsin. Siten Lakó tässä kirjassaan samoin kuin usein muulloinkin tulee myös tehokkaasti hälventäneeksi vajaan asiantuntemukseen perustuvaa tieteen menneisyyden tulkintaa.

Samana vuonna kuin Szinnye elämäkertä ilmestyi Lakón laajahko saamen kielen oppikirja »Chrestomathia Lapponica». Teos kuuluu samaan asultaan yhtenäiseen sarjaan kuin unkarilaisten tutkijoiden jo varhemmin julkaisemat mansin ja komin oppikirjat ja myöhemmät mordvan, marin, udmurtin ja hantin oppaat. Pohjoissaamen äänne- ja muoto-opin pääpiirteet Lakó esittää Nielsenin Lærebok i lappisk -teoksen pohjalta. Aineksen hän kuitenkin taitavasti muokkaa unkarilaisen opiskelijan sulatettavaksi, apunaan lauseopissa Nielsenin lisäksi Bergslandin Lærebok i samisk. Kirjaan kuuluu myös obligatoriset lukukappaleet sanastoineen ja unkarinnoksineen sekä laaja lappologisen kirjallisuuden bibliografia. Saamen tärkeyttä fennougristiikassa Lakó on eri yhteyksissä korostanut ja syyspäkin, tällä unkarin sukukielellä kun ei juuri ole ollut sijaa unkarilaisen fennougristin tavanomaisessa oppineisuudessa. Lakón oma saamenharrastus juontuu jo kolmikymmenluvulta, jolloin hän opiskeli Ruotsissa Björn Collinderin johdolla ja teki tutkimusmatkankin Luulajan Lappiin.

Vuonna 1991, 83-vuotiaana, Lakó yllätti vielä julkaisemalla tiivistetyn kirjansarjan »A magyar mondatszerkezet finnugor sajtásagai» (Unkarin lauserakenteen suomalais-ugrilaiset luonteenomaisuudet). Sen esityöt hän oli tehnyt jo parikymmentä vuotta aiemmin lauseopin luentoja valmistellessaan, mutta lopullisen version hän saattoi ajan tasalle muun muassa tuorein kirjallisuusviittein. Kirjasen runsaasta sisällöstä antavat käsityksen jo päälukujen otsikot: 1. Historiallis-vertailevan lauseopin tutkimusten päämäärä ja oikeutus, 2. Lause ja sen osat, 3. Objektirakenteet, 4. Adverbiaalirakenteet, 5. Attribuuttirakenteet, 6. Sanarakenneryhmien (laajentuneiden lauseiden) suomalais-ugrilaisia luonteenomaisuuksia. Tämänkin kirjan loppuun Lakó on liittänyt hyödyllisen bibliografian, jossa yleisfen-

nougrististen lauseopillisten töiden lisäksi luetellaan tärkeimpiä eri kielten syntaksia koskevia tutkimuksia.

Näiden kirjojen lisäksi Lakón kynästä on vuoden 1983 jälkeen lähtenyt suuri määrä tieteenhistoriallisia tutkielmia, kirjaesitelyjä ja muistelmaan luonteisia kirjoituksia, joiden aiheena ovat milloin alan tutkijat (esim. Julius von Farkas), milloin kirjoittajan omat kokemukset vuosikymmenien ajalta. Muisteluksissaan Lakó mainitsee, että hänen kielitieteellisten katsomustensa kehitykseen oli eniten vaikuttanut hänen opettajansa ja edeltäjänsä Miklós Zsirai. Niiden pysyvää muotoutumista olivat sitten edistäneet Zoltán Gomboczin, Ferdinand de Saussuren, Prahan kielitiedepiirin jäsenten, Gyula Lazicsiusin, Wolfgang Steinitzin ja Björn Collinderin teokset mutta myös tutustuminen »kielitieteen myöhempien suuntien olemukseen», johon hän sanoi aina pyrkineensä. Suomi oli Lakón ensimmäisestä Suomen-matkasta (1931) lähtien hänen kiintymyksensä keskeinen kohde. Suomen-tuntemustaan ja erinomaista suomen kielen taitoaan hän sen jälkeen kartutti varsinkin pitäessään monena vuonna unkarin kurseja Jyväskylän kesäyliopistossa. Noiden kursien satoa on välillisesti myös hänen 1940 julkaisemansa monipuolinen oppikirja »Unkarin lukemisto», jonka avulla kaukai-

seen sukukieleemme aikoinaan tutustuivat monet suomalaiset fennisti- ja fennougristipolvet.

Sekä Suomen oloja että meikäläistä tutkimusta Lakó tarkkaan seurasi elämänsä loppuun saakka. Hän oli kokenut henkilökohtaiseksi tappiokseen sen, että hänen kotimaansa viranomaiset olivat kutistaneet unkarin kielen opiskelijoilta vaadittavan suomen kielen kurssin minimiin, ja kirjeissään suomalaisille ystäville hän ilmaisi huolestuksensa, kun kuuli etäsukukielen osuuden Suomenkin yliopistojen äidinkielen opetuksessa olevan kaventumassa. Äidinkielen (unkarin, suomen) tuntemuksen ja yleisen fennougristisen tietouden liitto oli Lakólle selviö. Suomea hän taas oli tottunut pitämään suomalais-ugrilaisen tutkimuksen mallimaana, jossa tämä ala oli hänen käsityksensä mukaan pysyvä pystyssä silloinkin kun se Unkarissa joutui kokemaan tiedepoliittisia takaiskuja.

Akateemikko Lakó kutsuttiin 1970 Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi ja 1973 Suomalais-ugrilaisen Seuran kunniajäseneksi. Kun Kotikielen Seura 1976 vietti satavuotisjuhlaansa, se kutsui hänet kunniajäsenekseen.■

TERHO ITKONEN

Krannilantie 2, 01900 Nurmijärvi

KANSANKIELI — KANSALLINEN KIELI

Kun Matias Aleksanteri Castrén astui 26.4.1851 virkaansa, maamme ensimmäiseen suomen kielen professorin-virkaan, hän sanoi:

Kielen mukana ei seiso ja kaadu vain kansallinen kulttuurimme vaan myös koko olemassaolomme kansana — kieli on omamme, se on oikeastaan ainoa

oma omaisuutemme.

Castrén puhui kielestä yleensä. Tässä tilanteessa hän tietenkin puhui myös ja erityisesti suomen kielestä. Vaikka hän itse ei puhunutkaan äidinkielenään suomea, hän oli kansallisen romantiikan aikalainen. Tutkijana Castrén ei ollut romantikko, kirjoittaa Mikko Korhonen (1986: 66). Mutta kirjees-

▷